

A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSÁNAK MÓDSZEREI TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT TANULÓKAT (IS) NEVELŐ ISKOLÁKBAN

Szerző:

Mező Katalin (Ph.D.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Szerző e-mail címe:
kata.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Szabóné Balogh Ágota (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

...és további két anonim lektor

Mező Katalin (2023). A történelem tanításának módszerei tanulásban akadályozott tanulókat (is) nevelő iskolákban. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 43-59. Doi: [10.35404/LH.2023.2.43](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.43)

Absztrakt

A jelenleg hatályos, 2020-ban kiadott Nemzeti alaptantervben megjelenő „Történelem és állampolgári ismeretek” műveltségterület részeként jelenik meg a történelem tantárgy az általános iskolák felső tagozatos tantárgyai között. A történelem tanulása megjelenik a tanulásban akadályozott, sajátos nevelési igényű tanulók tanítási elvárásai között is, azonban e tanulók tanítása eltérő ismereteket és módszereket alkalmazását igényli a történelem tanároktól és/vagy a történelem tanítására képzett gyógypedagógusoktól.

*

Magyar
Kultúráért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F+ Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

Jelen tanulmányban bemutatásra kerülnek a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanulását befolyásoló, nehezítő főbb jellemzők. Majd górcső alá vesszük a tanulmányban érintett tanulói csoport történelem tanítását segítő módszereket és eljárásokat, annak érdekében, hogy a történelem tanulása és tanítása egyaránt élményszerűbbé váljon a tanítási/tanulási nehézségek fennállása ellenére.

Kulcsszavak: történelem, történelem tanítás, tanulásban akadályozottság, sajátos nevelési igény

Diszciplínák: neveléstudomány, történelem

Abstract

METHODS OF TEACHING HISTORY IN SCHOOLS

EDUCATING (ALSO) STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES

The subject of history appears as part of the 'History and Civic Knowledge' field in the current National Core Curriculum issued in 2020, specifically in the upper grades of primary schools. History education is also outlined for students with learning disabilities and special educational needs. However, teaching history to these students requires the application of different knowledge and methods by history teachers and/or educators specialized in teaching history to students with special needs. This study presents the main characteristics that influence the learning curve of history for students with learning disabilities. Subsequently, the study focuses on methods and procedures to assist in teaching history to the group of students examined in this paper. The aim is to make history learning and teaching more engaging, despite the existing challenges in the teaching and learning process.

Keywords: history, history teaching, learning disabilities, special educational needs

Disciplines: educational science, history

Magyarországon a történelem tanítása több évszázadra vezethető vissza, önálló tantárgyként való megjelenése a 17-18. századra datálható. Az első kifejezetten tankönyvnek szánt, történelemmel is foglalkozó foglalkozó írás Apáczai Csere János nevéhez fűződik, melyben a világ teremtésétől egészen 1654-ig (a Magyar Enciklopédia megjelenési dátumáig) van-

nak történelmi eseményekre, időpontokra, személyekre vonatkozó tartalmak. A 18. századtól az egyetemes és a hazai történelemtanítás általánossá vált a hazai iskolákban, így a történelem tantárgy tanítása az egyik legnagyobb múlttal rendelkezik, a többi tantárgy között.

Napjainkban a történelemtanítás kereteit a Nemzeti alaptanterv határozza meg,

melynek jelenleg hatályban lévő tartalmát az 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet tartalmazza. A 2020-as Nemzeti Alaptantervhez illeszkedő tartalmi szabályozók között található meg a Kerettantervek az egyes iskolatípusokra, pedagógiai szakaszokra, tantárgyra vonatkozóan, így külön Kerettantervek állnak rendelkezésre a sajátos nevelési igényű (köztük a tanulásban akadályozott) tanulók oktatásához is.

Jelen tanulmány a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának módszereivel foglalkozik. Azok a tanulók tartoznak ebbe a csoportba, akik „az idegrendszer biológiai és/vagy genetikai okokra visszavezethető gyengébb funkcióképességei, illetve a kedvezőtlen környezeti hatások folytán tartós, átfogó tanulási nehézségeket, tanulási képességzavart mutatnak” (Mesterházi, 1998, 54.). A tanulásban akadályozott tanulók kisebbik része eltérő tantervű általános iskolákban tanul, viszont jelentős részük integrált nevelésben részesül a többségi iskolákban. A tanulásban akadályozott tanulók, sajátos nevelési igényű tanulók, így a tanításuk során is speciális módszereket igényelnek a megfelelő fejlődés eléréséhez. Ezen speciális módszerek ismerete különösen szükséges a történelem tanítása során, mivel e tárgy tartalmának a megértése talán az egyik legnehezebb a tanulásban akadályozott tanulók számára az állapotukból, különösen a kognitív képességek terén mutatott elmaradásokból adódóan. A tanulásban akadályozott gyermekeket, tanulókat általánosságban „a megismerő tevékenység jelentős zavara jellemzi, amely az

észlelés, az emlékezet és figyelem, valamint a gondolkodási funkciók rendellenességében nyilvánul meg” (Rottmayer, 2006, 7.), ezek fejlettlensége jelentős mértékben befolyásolja a múltból való emlékezetre, a képzeletre, a térben és időben való tájékozódásra épülő történelem tantárgy tanítását.

Történelemtanítás a tanulásban akadályozott tanulók esetében

A korábbi, 2012-ben kibocsátott alaptantervhez képest fontos változás lépett érvénybe a 2020-as NAT módosítással, hiszen az „Ember és társadalom” műveltségterület helyébe a „Történelem és állampolgári ismeretek” került. E műveltségterülethez jelenleg három tárgy sorolódik: 1) a történelem, 2) az állampolgári ismeretek és 3) a hon- és népismeret tantárgyak. A „Történelem és állampolgári ismeretek” műveltségterület a tanulásban akadályozott tanulók esetében is a felső tagozatban jelenik meg, azonban a tanítás előkészítése és megvalósítása során minden esetben figyelembe kell venni a tanulók, pedagógiai-gyógypedagógiai, pszichológiai sajátosságait.

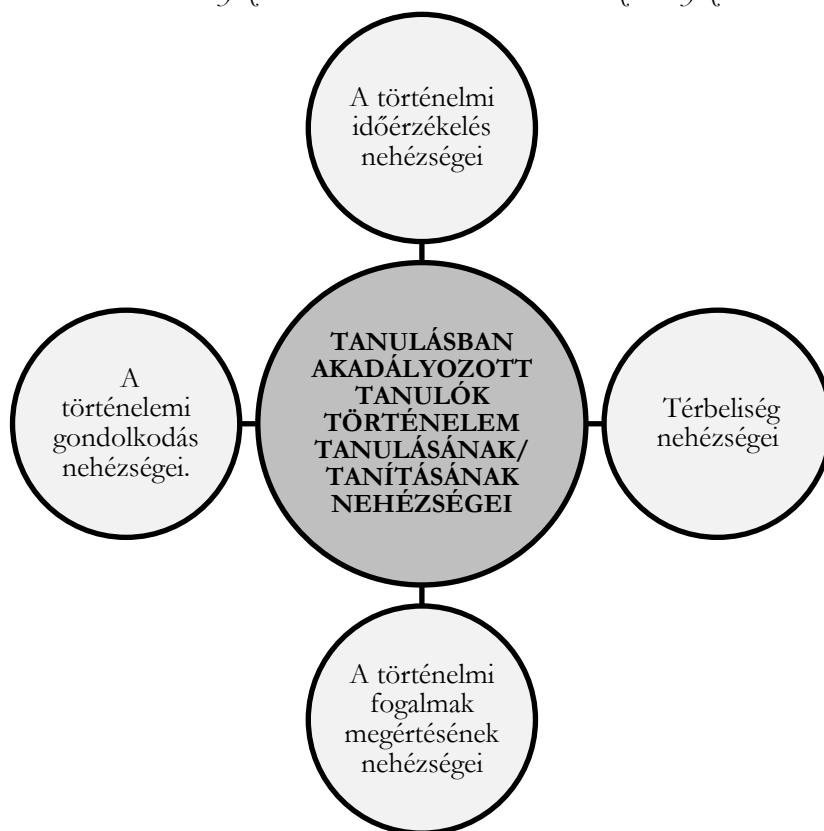
„Aki történelmet tanít, arra vállalkozik, hogy tanítványait szakszerűen segíti a történelmi megismerés folyamatában. Tanulóinak figyelmét a múltra irányítja, és segíti őket a történelem megismerésében, megértésében, a múlt rekonstruálásában és értelmezésében” (F. Dárdai, 2006, 66.). Az iskolai történelemtanítás célja a történelmi műveltség elsajátítása, a nemzeti identi-

tástudat kialakítása, de fontos az Európához tartozás érzésének kialakítása is. Az iskolai történelemtanítás hagyományosan az őskortól napjainkig terjedően dolgozza fel valamennyi történelmi kor magyar és egyetemes történetét. A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának célja azonos a hasonló korú társaikkal, azaz fókuszában a múlttól való tudás, a társadalmi együttélés és a közösséghez tartozás szerepének és lehetőségeinek megértése áll. A tantárgy rendkívül összetett, és a tanulásban akadályozott tanulók esetében e tárgynak rendkívüli jelentősége van a

helyes értékrend kialakításában (az etika tantárgy mellett). A történelem tanítása során középpontba kell állítani a múlt reális megismerését, a térben és időben való pontos tájékozódást, a nemzeti identitástudat kialakítását, az ok-okozati összefüggések láttatását, azonban fontos annak az ismerete, hogy milyen nehézségek akadályozhatják a tanítási folyamatokat a sajátos nevelési igényű tanulók esetében.

A történelem tanítását befolyásoló tényezők a tanulásban akadályozott tanulók esetében (1. ábra):

1. ábra: Tanulásban akadályozott tanulók történelem tanulását nebezítő tényezők. Forrás: a Szerző

1) *A történelmi időérzékelés tanításának nehézségei:* az idő absztrakt fogalom, a tanulásban akadályozott tanulók azonban nem vagy kevésbé képesek az elvont, absztrakt gondolkodásra. Az idő az események látszólag folyamatos sorrendjének érzékelésére utal, azonban ezeknek az eseményeknek az összekapcsoláshoz az elvont időben való tájékozódás képességére is szükség van. A tanulásban akadályozott tanulók leginkább a szubjektív időben való tájékozódásra, illetve az önmagukhoz viszonyított idő megismerésére képesek, azaz a saját eseményekhez, történésekhez kötődve élik meg a világot, így a történelmi múltban való tájékozódás fejlesztése csak a sajátélményű tevékenységek fókuszpontba helyezésével lehetséges.

E tekintetben megjelenő legjellemzőbb problémák:

- a kronológiai sorrend megértésének nehézségei, azaz az események időbeliségének ismerete és az időbeliség megértése legtöbbször nem alakul ki (és nem is várható el) az esetükben.

- a dátumok, időpontok megjegyzésének nehézségei. A tanulásban akadályozott tanulók tanítása esetében nem az a fontos, hogy mikor, melyik időpontban, vagy korszakban történtek az események, hanem, hogy ismerjék és legyen tudásuk az adott eseményről, ha például egy beszélgetésben az adott történelmi témakörre kitérnek. Az évszámok beiflázása az esetükben szinte lehetetlen, vagy ha képesek rá, akkor üres, jelentéstartalom nélküli ismételésről lesz szó.

- periodizáció nehézségei. A tanulásban akadályozott tanulók nehezen értik meg az azonos rendező elvek alapján rendeződő időrendi egységekre tagolás rendszerét, ezért e tekintetben a vizualizációnak nagyon jelentős szerepe van a tanításban. A múlt tényei közötti eligazodás szinte elképzelhetetlen a periodizáció nélkül, ezért ezeket legalább látszólagosan érzékelteni kell a számukra például időtáblák; színes, képes párhuzamos idősíkok segítségével.

- a szinkronia (syn = együtt; chronos = időintervallum), egyidejűség megértésének nehézségei: az azonos időintervallumban történő események felfogásának, megértésének nehézségei.

- a diakronitás (dia = túl; chronos = időintervallum) nehézségei: egy jelenség különböző korszakokban történő vizsgálatának nehézségei.

- emellett gyakran találkozhatunk az anakronizmus, azaz a kortévesztés, időrendi tévedés jelenségével a tanulásban akadályozott tanulók esetében.

2) *Térbeliség tanításának nehézségei:* a történelmi térbeliség érzékeltetési nehézségei esetében hasonló problémákkal találkozhatunk, mint az időbeliségnél. A tanítás során számolni kell a térbeliség ismeretének, illetve a térbeli tájékozódás fejlettségének következményeivel. Számos tanulásban akadályozott a tanuló kisgyermekkorától küzd téri tájékozódási zavarokkal, melynek fejlesztése folyamatos gyógypedagógiai megsegítést igényel. A

történelem tanítása szempontjából a térbeliség érzékelés zavarai hatással vannak a természeti, táji adottságok megértésére, a történelem tanítás alapeszközeinek – a térképeknek, vaktérképeknek, fali- vagy kézitérképeknek a használatára, illetve az azonos korszakban zajló események térbeli elhelyezkedésének megértésére. A tanulásban akadályozott tanulók általános jellemzője a dysorientáció, amely a tájékozódás kiterjedt zavarát jelöli, s egyszerre jelenhet meg időben, térben, személyben.

3) *A történelmi fogalmak megértésének nehézségei:* a történelmi fogalmak megértése és felfogása, illetve már a fogalmak kialakításának nehézségével és/vagy képtelenségével lehet találkozni a tanulásban akadályozott tanulók esetében. A történelmi fogalmakban mindig emberi, társadalmi kapcsolat – az ember és ember, az ember és természet, az ember és az általa létrehozott társadalmi összefüggések-, kölcsönös történelmi viszonyokban összegződnek. A fogalmak kialakítása minden tantárgy esetében nagy nehézséget jelenthet, hiszen a fogalmak alapelemei (a címke és a tulajdonságlista) kialakítása nem minden esetben történik meg (bővebben lásd: Mező, 2011; Mező, 2022). A fogalmak kialakítása összetett folyamat, melyre nagy hangsúlyt kell helyezni a tanulásban akadályozottak esetében (gondoljunk csak arra, hogy ha a tanuló számára elhangzik például a „reneszánsz” vagy a „reform” kifejezések, de a szó jelentését, vagy annak belső, legegyszerűsített tartalmát senki

nem magyarázza meg – ennek következménye legfeljebb a papagájszerű szóismétlés, a bemagolás lehet, mindenféle értő használat nélkül).

4) *A történelmi gondolkodás nehézségei.* A történelmi gondolkodás a magasabb szintű gondolkodási képességekhez tartozik, amely révén a személy képes a megszerzett ismeretek rugalmas adaptálásra. „...a történelmi ismeretek értelmes befogadása is folyamatos értelmezést és újragondolást jelent. Egy ilyen reflektív történelemszemlélet kialakítása már összetett gondolkodásfejlesztést igényel” (Kojanitz, 2014, 190.). A történelmi gondolkodás kialakulását a tanulásban akadályozottak esetében a kognitív képességek zavara okozza, az alapfunkciók fejletlensége következtében a ráépülő magasabb rendű funkciók kialakulása nem várható. Az alábbi következményekkel kell számolni:

- a konkrét gondolkodás megragadása: szószerinti gondolkodás; a metaforák limitált használata, az árnyalatok megértésének hiányával együtt; egyoldalú gondolkodás, absztrakcióra (elvont gondolkodásra) kevésbé képesek.
- tartalmi szegénység: beszédükben jellemzően olyan gondolatok jelennek meg, amelyek kevés információt nyújtanak. A megfogalmazásaikat az üresség, gyakori ismételtetés, pontatlanság, s zavaros mondatok vagy az információnélküliség jellemzi.
- túlértékelt eszme: gyakran olyan hamis vélekedéshez is ésszerűtlenül ragaszkod-

nak, amelyek nem a saját gondolataikból származnak. Előfordulhat, hogy olyan eszmerendszerekkel azonosulnak, amelyek nem a megfelelő értékrendet közvetítik (ezért kell átgondoltan kezelni például a háborúkra, despotikus eszméket valló történelmi vezetők bemutatását stb. szolgáló témákat). Emellett nagyon jellemző a tanulásban akadályozott tanulókra a fokozott befolyásolhatóság, a kialakulatlan önértékelés, önismeret és a másoknak való megfelelési szándék miatt.

- ítéletalkotási nehézségek, zavarok, melyek gyakran társulnak a reflektivitás képességének nehézségeihez és a vitakészség hiányához. A racionalitáson és tényeken alapuló vita gyakorlása, ezért a történelem óra feladatai között is meg kell, hogy jelenjen.

Belátható, hogy e nehézségek nagyon megnehezítik a történelem lényegének és tananyagtartalmainak átadását, hiszen pont azon képességek hiányoznak, vagy eltérően fejlettek, amelyek a történelem megértő felfogását és alkotó feldolgozását segítik. Ugyanakkor a tanulásban akadályozott tanulók esetében is el lehet érni a valódi célt: a történelem megszerettetését, a történelem iránti érdeklődés és nyitottság kialakítását. Fontos, hogy a tanulásban akadályozott fiatalok is képesek legyenek a történelmi témájú beszélgetésekbe, kommunikációba való bekapcsolódásra, ezért célként fogalmazható meg annak megalapozása, hogy a későbbiekben ne érezzék magukat kívülállóknak egy-egy társasági esemény során.

Történelemtanítás narratív megismerés révén – „valamivel/valakivel történik valami”

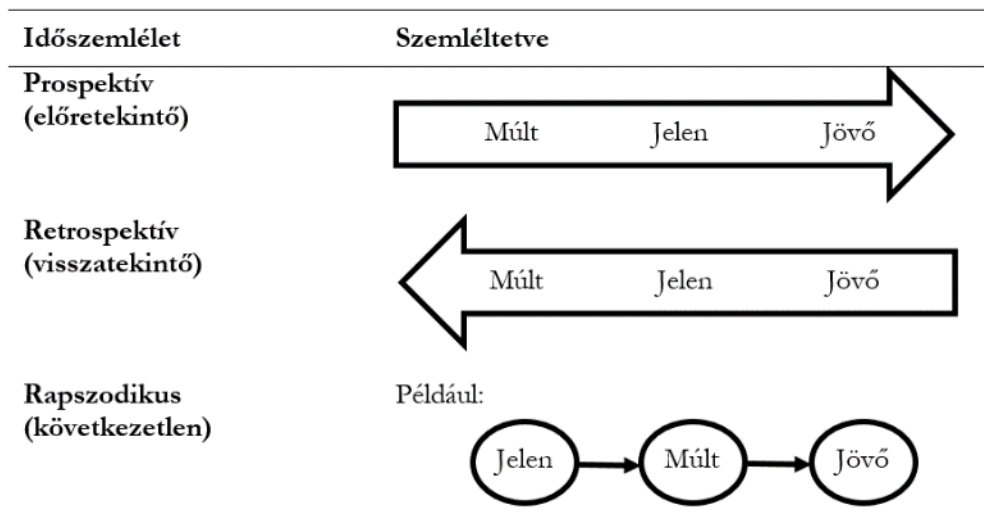
A történelemdidaktika legfontosabb ismervelei közé a forrásközpontúság, az elbeszélésközpontúság és a képességfejlesztés (gondolkodásfejlesztés, kompetenciafejlesztés) sorolható. A számos egymás után és egymás mellett létező, a történelemtanítást is meghatározó elmélet közül napjaink történelemtanítására leginkább a narratív megismerés és a kompetencialapú történelemtanítás jellemző, mely jól alkalmazható a tanulásban akadályozott tanulók esetében is.

A narrativitás (elbeszélés) eseménysort mutat be a múltból a jövő felé tekintő, a jövőből a múlt felé (vissza)tekintő, vagy kevert (nehezen érthető) időrendben (2. ábra).

Az elbeszélés szólhat a való világról vagy játszódhat kitalált környezetben. A narratívák legtöbbször történetek (idő, hely) amelyeknek szereplői emberek, vagyis az elbeszélés nem pusztán leírás, hanem egyben magyarázat is. „Az elbeszélés leír és egyszersmind megmagyaráz” (Gyertyánfy, 2018), így a pedagógus az emberi érzésekkel, gondolatokkal és élményekkel megfűszerezve adja át az ismereteket a tanulók számára.

Az elbeszélés-központúság a történelemtanításban mind az emberiség múltjáról szóló, elbeszélhető történetek birtoklását (vagyis a tanuló sajátjává vált ismereteket), mind a történelmi elbeszélés természetének, szabályainak ismeretét magába foglalja (Brauch, 2015).

2. ábra: Eseménysorok közlésének típusai a közlemény kronológiai szemlélete szerint. Forrás: a Szerző

Ehhez az elmélethez jól illeszkedik a kompetenciaalapú történelemtanítás gondolata, mely elsősorban a képességfejlesztést helyezi a középpontba, s azon az állításon alapul, hogy nem érdemes ismereteket megtanulni, mert ezek a felgyorsult világban hamar elavulnak (vagy az online hálón keresztül könnyen hozzáférhetők). Ehelyett az ismeretek elsajátításhoz szükséges kompetenciák szerepelnek (jelen esetben itt gondolni kell a tudás és ismeretek birtoklása mellett a megismerési képességek, az orientációs képességek, a történelmi gondolkodás képességének kialakítására és ezek jövőre vonatkozó alkalmazásra, valamint a történelem iránti nyitott attitűd kialakítására stb.).

A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanítása során javasolt pedagógiai módszerek, eljárások

A Pedagógiai Lexikon (1987) leírása szerint az oktatási módszereknek azon eljárások, tevékenységek, szervezési módok, technikák tudatosan tervezett és alkalmazott összességét nevezzük, amelyek segítségével a kitűzött oktatási cél megvalósul. A görög „methodosz” vagy a latin „methódus” szó jelentése, a célhoz vezető út. A történelemtanítás sikerességének egyik feltétele a módszerek megfelelő, az adott csoporthoz illeszkedő, differenciált megválasztása és alkalmazása. A tanítási órán alkalmazott módszer függhet a nevelési céltól, a tanítás tartalmától, az ebből

következő didaktikai feladattól, a tanuló életkorától, fejlettségi fokától, az osztály összetételétől és a nevelő személyiségétől, pedagógiai kulturáltságától.

A tanulásban akadályozott tanulók történelemtanítása során alkalmazott módszerek és eljárások hat főbb csoportját különböztetjük meg:

- 1) szóbeli módszerek;
- 2) írott források;
- 3) képi és audiovizuális források,
- 4) tárgyi emlékek, és
- 5) íratlan szellemi hagyományok felhasználása, valamint e módszerek együttes használata révén kialakuló:
- 6) kombinált módszerek és eljárások.

Szóbeli módszerek

A szóbeli módszerek a történelemtanítás során is gyakran alkalmazott módszerek, azonban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a tanulásban akadályozott tanulók esetében ezek a módszerek gyakran kevésbé eredményesek, mint az egyéb tanítási eljárások. A szóbeli információk mennyiségétől és minőségétől függ, hogy a tanulók mennyit fognak fel az elhangzottakból. A történelem tanulási tartalmak elsajátításához szükséges a hosszabb idő biztosítása. A történelem tanítás során érdemes a megszokottnál lassabban és kevesebbet beszélni és hosszabb időt szánni a bevésésre, gyakorlásra.

A szóbeli módszerek közé sorolhatók a tanári-tanulói közlésformák: az elbeszélés, a leírás, a magyarázat, a közös megbeszélés, a vita és a tanulói beszámoló. A kom-

munikációs nehézségek miatt, azonban ezek a szóbeli módszerek sokkal korlátozottabban alkalmazhatók, mint hasonló korú társaik esetében. Az élő szó többnyire jelentős erővel bír a tanítás során, de csak abban az esetben, ha a pedagógus képes a történelmi hitelesség, az időrendiség tartására és a színes, érdekes stílusú elbeszélés biztosítására. A szóbeli módszerek a pedagógustól történelmi jártasságot, pontosságot és karizmatikus előadóképességet várnak el.

A tanulásban akadályozott tanulók esetében fokozottan ügyelni kell a rövid mondatokban való közlésekre, a tanulási folyamatok apró lépésekre bontására és a jól érthető artikulációra is. Ugyanakkor törekedni kell a kifejezőkészség fejlesztésére, az intenzív beszélgetés lehetőségének biztosítására.

Írott források

Az írott szöveg alkalmazása a tanulásban akadályozott tanulók esetében csökkentett tananyagtartalommal elkészített tankönyveken keresztül történik. Az írott források közé tartoznak az írott történelmi források, dokumentumok, melyek egy része a tudatos megőrkítés szándékával az utókor számára készített íráskorok: rendszerint elbeszélő források, mint krónika, gesta, annales, életrajz, napló stb.. Illetve az írott források másik típusa a spontán módon a közigazgatási, igazságszolgáltatási, gazdasági, katonai, egyházi és más szervezetek működése során létrejött források, mint például: oklevél, urbárium, tizedjegyzék,

törvény, rendelet, bírósági vagy testületi jegyzőkönyv, térkép, tervrajz, sírfeliratok stb.. Ide tartoznak még a népszerű szakirodalmi művek, a történelmi tárgyú szépirodalmi alkotások is.

A tanulásban akadályozott tanulók ritkán szeretnek olvasni, ezért ezt tudomásul kell venni a tanítás során. A szemelvények kiválasztásánál igazodni kell a tartalmi követelményekhez és a tanulók életkori és kognitív képességbeli sajátosságaihoz. A feldolgozás során elsődlegesen a pedagógus felolvasó jellegű bemutatására kerül sor, a tanulók általi önálló feldolgozás csak nagyon lerövidített és könnyű szövegek esetében várható. A felolvasásnál mindig ki kell térni a fogalmak tisztázására a megértés ellenőrzésére.

Azoknál a tanulóknál, akik érdeklődnek az olvasás iránt, hasznosak lehetnek a történelmet népszerűsítő szakirodalmak és a történelmi életrajzok, valamint a történelmi tárgyú szépirodalom használata is javasolható.

Képi források

Régi mondás: „Egy kép többet mond ezer szónál”. A képi, vizuális források a tanulásban akadályozott tanulók történelemtanításának legjobb módszerei közé sorolandók, mivel a vizualizáció lehetővé teszi a szemléltetést, a képzelet beindulását és az elemi absztrakciók kialakulását. A képi és audiovizuális források több típusa használható: kép, dokumentum jellegű kép, táblarajz, vázlat, gondolattérkép, dokumentumjellegű mozgókép, prezentáció, audiovizuális eszközök stb.

A kép tanórai felhasználása:

- A szemléltetés akkor hatékony, ha bemutatásakor minden tanuló által egy időben érzékelhető, jól követhető.

- A kép mindig a feldolgozandó tananyaggal szoros kapcsolatban kerüljön bemutatásra.

- Tanulásban akadályozott tanulók esetében egyszerre csak egy képre célszerű összpontosítani.

- Időt kell adni az alapos áttekintésre.

- A pedagógus mondja el, hogy mi látható a képen, hogy a kép eredeti dokumentum-e vagy későbbi művészi alkotás, és helyezze el a történelmi korban. A pedagógus bemutatása nélküli képhasználat ugyanolyan felesleges, mint amikor a tanuló a tankönyvben észre sem veszi a benne lévő ábrát.

- Használhatunk állóképeket vagy mozgóképeket az órai magyarázathoz, ezeket azonban gondosan kell kiválasztani. A nagyméretű faliképek hiányát sikeresen küszöböli ki a diavetítés, a számítógépes prezentáció.

- A számítógépes prezentáció alkalmazása: a tanulásban akadályozott tanulók figyelmét leköti a számítógépes prezentáció alkalmazása, azonban figyelni kell néhány alapszabályra. Fontos, hogy ne túl sok diára legyen széttagolva a mondanivaló. Egy diára ne kerüljön fel túl sok információ (például kép, diagram, magyarázó szöveg), ügyelni kell, a megfelelő, mindenki számára látható méretek alkalmazására. Ügyelni kell arra, hogy ne legyenek túl változatos színek a dián, s lehetőleg kerülni kell a harsány színek

használatát. A háttér mintái elvonják a figyelmet a többi elemtől, s ugyanez a hatás várható a túl sokféle betűtípus és betűszín, szöveganimáció (pörgés, forgás, beúszás) használatától. A prezentációt mindig egészítse ki rövid, érdekes szóbeli magyarázat.

- Emellett a jelképes, rajzos szemléltető vázlatok, táblarajzok, sémák a történelemtanításban rendszeresen használt szemléltetőeszközök, ilyen például a térképek, időszalagok, a magyarázó rajz a vázlat, és az egyéb ábrák például táblázat, grafikon, diagram, fastruktúra stb. (ezek tanításának módszertanáról lásd. Mező, 2011; Mező és tsai, 2011).

Az audiovizuális eszközök felhasználása

A történelemtanítás során felhasználható auditív eszközök elsősorban az eredeti hangdokumentumokra és a hang belső megjelenítő erejére támaszkodva segíti a megismerést. Ide tartoznak a hanglemezek, CD-k, online- és offline zenei felvételek. Korabeli előadók, magyar költők, prózai művek, visszaemlékezések, dokumentumok felhasználásra is sor kerülhet ezáltal. Ide sorolható a mozgóképek, filmek világa is:

- A mozgóképek lehetnek történelmi témájú filmek, személyes videók, Nemzeti Filmarchívum rövidfilmjei, rövid, pár perces filmrészletek.

- A teljes film bemutatása tanulásban akadályozott tanulók esetében nem célszerű. A jól kiválasztott max. 3-5 perces filmrészletek viszont érdekessé és vonzóvá tehetik az órát a tanulók számára.

- A tanulók által készített 0,5-2 perc időtartamú kisfilmek nemcsak élményszerűvé, de emlékeztetéssé teszik a tanulást, miközben az elkészült alkotások mások oktatása során is felhasználhatóvá válhat. A kisfilmek lehetnek dokumentarista jellegűek, vagy történelmi eseményeket (élszereplős, animációs, hibridvalóságot alkalmazó) játékfilm formájában bemutató típusúak.

- Már elkészült filmek újrhangosítása, szinkronizálása is itt említhető meg.

A filmek mellett/helyett hangjátékok, korabeli hangeffektek alkotása, gyűjtése is javasolható feladat lehet.

Emellett ma már az internet adta számtalan lehetőséggel lehet élni a történelemoktatás során. Így például lehetőség van digitális tananyagkészítésre vagy a mások által elkészített anyagok felhasználására. A digitális tananyag: az összes olyan elektronikus formátumban tárolt szellemi terméket jelenti, amelyik alkalmas tudás, információ átadására, közvetítésére (lásd: Szepesi 2012). A digitális tananyagok számos formája önállóan is elkészíthető az óra színesítéséhez például: forrásszövegek elemzése kivetítőn; képi források elemzése kivetítőn; Wikipédia cikkek megtekintése; animált térképek megtekintése kivetítőn; rövid filmrészletek megtekintése és ellenőrző kérdések megoldása; óra közbeni információkeresés okostelefonok használatával; saját prezentáció (vetítés) ellenőrző interaktív feladatokkal; történelmi személyek kapcsán képzelt riportok vagy párbeszéd íratása; saját készítésű diagramok és táblázatok kivetítése, kitöltése; törté-

nelmi képregények használata; történelmi folyamatokat, jelenségeket bemutató animációk stb. De léteznek a Nemzeti alaptantervhez és a kerettantervekhez illeszkedő új típusú tankönyvek, tananyagok és egyéb taneszközök is internetes felületeken. Ilyen például a Nemzeti Közoktatási Portál (NKP) fejlesztésében elkészült újgenerációs hagyományos és digitális, kísérleti tankönyvek. Az NKP oldalán számos történelmi témájú letölthető (offline) és online tananyagelem megtalálható, ahol törekedtek az információfeldolgozás tanulóbarát, élvezhetőbb kivitelezésére (például 3D csatajelenetek, modellek, animált térképek, 3D képnézegetők). A honlap alkalmas az ismereteket narrációval ellátott videókkal, animációkkal kiegészíteni, és lehetőséget ad a tankönyvi tananyag támogatására, (újra)feldolgozására, érdekes többlettudással is társulva segíteni. Lehet általa audio-vizuális eszközök segítségével forráselemzést végezni; alkalmas az online tartalmak integrálására a tanórába. Segíti a diákokat az újabb tudáselemek felfedezésében, azáltal, hogy tevékenyen vesznek részt a tudás megszerzésében, rögzítésében, elmélyítésében a tanár koordinálása mellett (lásd az alábbi URL-t: <https://portal.nkp.hu/>).

Természetesen emellett számos youtube video, Zanza-TV és egyéb típusú történelmi témájú alkalmazás is hasznosan beépíthető az órákba.

Tárgyi emlékek

A tárgyi emlékek a közvetlen és a közvetett környezet megismerését szolgálják, a

haza megszeretését és a hazafiság kialakítását segíthetik elő. A tárgyi emlékek számtalan formában bevihetők vagy meglátogathatók a történelem órák keretében. Ezek például az épületek, építmények, használati tárgyak, gépek, fegyverek, ruhák, kitüntetések, díjak, munkaeszközök, ruházkodás, temetők, címerek, pecsétek, pénzek, festmények, fényképek stb.. A tárgyi emlékeknek története van. A tárgyi emlékek felhasználása során törekedni kell a megfelelő narratívába helyezésre, az aktív képzelet beindítására. A korhű tárgyi emlékek bemutatása történhet múzeumlátogatás, skanzenlátogatás vagy tájház, alkotóház látogatások keretében is.

Amennyiben nincs lehetőség a történelmi helyek, eszközök közvetlen meglátogatására, abban az esetben jó szolgálatot tehetnek a makettek. A makettek térbeli kiterjedésben érzékeltetik a történelem tárgyi emlékeit. Tapinthatóságukból, megfoghatóságukból adódóan egyéb érzékleti modalitások bevonását is lehetővé teszik.

Íratlan szellemi hagyományok

Az íratlan szellemi hagyományok közé sorolhatók a hazánk és más népek meséi, a mondák, a népdalok, a népszokások, népviselet, a szólásmondások, a játék, a zene, tánc, a nyelvi örökségek: archaikus és tájnyelvek, földrajzi és személynevek, a hagyományok, a viselkedési szokások, az ünnepek és az életmódot tükröző helyzetek teremtése. Az íratlan szellemi hagyományok formái bevihetők a történelem órákra, különösen, ha az adott csoporthoz,

személyekhez kötődnek, de a hon- és népismeret tantárgy keretében is intenzíven lehet ezekkel a módszerekkel élni.

Kombinált módszerek és eljárások

Természetesen a tanórák keretében az egyes módszerek és eljárások nem különülnek el ilyen élesen, a bemutatás csak azt szemlélteti, hogy a történelem tanításának már régen túl kellett volna lépnie az unalmas, érdektelen óratartalmakon. A felsorolt módszerek gyakran kombináltan is megjelenhetnek, például a projektek, projekthetek vagy történelmi kalandutazások, történelmi kirándulások keretében, de olykor egy-egy rövidebb-vagy hosszabb szimulációs játék is segítheti a megértést. Ezekben a helyzetekben különösen fontos szerepe van az élményadó egyéni vagy társas feladatoknak. Kaposi József, F. Dárdai Ágnes és Száray Miklós írásaiban (például F. Dárdai, 2002, 2006; F. Dárdai és Kaposi, 2007; Kaposi, 2015, 2020; Kaposi és Száray, 2009) számtalan kitűnő ötlet található a problémaorientált, élményalapú és játékoság alapú történettanítás feladatainak megvalósításához, így itt csak egy csokorra való ötlet kerül felsorolásra:

- 1) szerepkártyák segítségével történelmi események eljátszása,
- 2) tudósítás egy adott korból, korról,
- 3) történetmesélés tablóképpel,
- 4) szerződéskötés eljátszása egy adott szituációban,
- 5) folyamatábra készítés közösen,
- 6) feladatlap készítése,

- 7) kódváltás, kódolvasó játék,
- 8) karikatúra készítése, vagy már meglévő karikatúra értelmezése, mely segíti a humor megjelenését a feladatokban,
- 9) kérdésfeltevő játék, nyitott végű kérdésekkel,
- 10) divatvilág, férfi, női, gyermek divat,
- 11) korabeli kóstoltató, lehetőség szerint közösen elkészített ételekkel,
- 12) termelési gyakorlat,
- 13) „mibe vágunk bele?” – szimulációs gyakorlatok,
- 14) művészeti eszközök elemzése, dal, dalszöveg elemzés,
- 15) művészeti alkotások, dalok, szövegek írása a kor stílusában,
- 16) történetírás, a történetíró szemszögéből,
- 17) levélírás másként,
- 18) kihangosítás, állóképek kihangosítással,
- 19) reklámok, karikatúrák értelmezése, készítése,
- 20) kiállításrendezés,
- 21) történetmondás, történetkitalálás, történetfolytatás,
- 22) történelmi társasjáték stb..

Ezek mellett is számos lehetőség áll a pedagógusok rendelkezésére, melyekhez csak kreativitás szükséges – a pedagógus és a diák részéről egyaránt (Mező és Mező, 2011), valamint idő, szándék és erőfeszítés, hogy az iskolai légkör, a tanulás valóban mindenki számára felfoghatóvá és befogadhatóvá váljon.

A sokféle módszertani lehetőség közül még egy szerepeljen jelen ismertetőben: az IPOO-MIX-V kreatív tanulást lehetővé

tevő élménypedagógiai szervező módszer (lásd: Mező K., 2015). A módszer nevének magyarázata:

- az „IPOO” kifejezés a tanulás IPOO (2018-tól: OxIPO) modelljére utaló mozaikszó. Az OxIPO-modell szerint a tanulás a következő főbb komponensekből álló információfeldolgozó folyamat: input (információ bemenet, például a tananyag), process (információfeldolgozás, például a tanuló által történő kognitív/emocionális műveletek), output (információ kimenet, -felhasználás, például iskolai számonkérés és/vagy hétköznapi életbeli tudáshasznosítás során), s mindezeket a tanulás-szervezés (organizáció) színvonala erősen befolyásolja.

- A „MIX” kifejezés arra utal, hogy a módszerben olyan élménypedagógiai orientációjú gyakorlatok, foglalkozások, tanórák, foglalkozások, foglalkozássorozatok tervezhetők, amelyek a következő három szempont keverékéből épülnek fel:

- a) tananyag-faktor: a tervezéskor figyelembe kell venni, hogy mi az az elméleti/gyakorlati tudás, amit közvetíteni szeretnénk;

- b) kreativitás-faktor: tervezni szükséges azt is, hogy milyen kreatív (materiális/im-materiális) produktummal fog zárulni a tanulási/tanítási tevékenység (az 1. táblázatban egy inspiratív célú összeállítás található a történelem tanítás során a diákok által alkotható produktumokról);

1. táblázat: Példák a történelemtanítás során a tanulók által létrehozható materiális/immateriális produktumokra. Forrás: a Szerző

Produktum jellege	Példa
Materiális	<ul style="list-style-type: none"> • Korabeli használati/dísz tárgy (például: ruházat, fegyver stb.) • Korabeli használati/dísz tárgy makettje (pl: ruházat, fegyver stb.) • Korabeli étel • Történelmi helyszínt/eseményt bemutató térkép • Történelmi helyszínt/eseményt bemutató terepasztal • Irat(másolat) • Építmény (pl. jurta, földsánc, védőárok stb.) • Kiállítás stb.
Immateriális	<ul style="list-style-type: none"> • Történelmi alapú elbeszélés és/vagy leírás • Történelmi események ok-okozati összefüggései • Életrajz • Történelmi tárgyú szoftver • Történelmi hangeffekt-gyűjtemény • Történelmi zeneműtár (például verbunkosok gyűjteménye) • Film, kisfilm • Virtuális kiállítás • Történelmi ízek, illatok gyűjteménye • Mozdulattár stb.

c) élmény-faktor: az a kognitív/emocionális/effektív élménnyel társult tapasztalat, ami a tanuló érdeklődését felkelti, fenntartja, és a tananyagot emlékezetessé teszi.

„E három faktor interakciójára azért van szükség, mert külön-külön (maximum párokban) ezek megjelennek a szakirodalomban, és a pedagógiai gyakorlatban is, együttes megjelenésük azonban ritka, véletlenszerű – ám hasznos. Az IPOO-MIX kreatív élménypedagógiai keretrendszer célja tehát, hogy segítse a tananyag elsajátítás olyan jellegű tervezését, amelyben a tanulók a (frontális oktatás, alkotótevékenységet mellőző oktatás alternatívájaként) lehetőséget kapnak a tanulás információfeldolgozó folyamatának fázisában egyrészt a kreatív tevékenységre, s ezzel párhuzamosan a pedagógus által (legalábbis) tervezett kognitív (ismeretjellegű), affektív (érzelmi jellegű), valamint effektív (cselekvéses jellegű) élmények szerzésére.” (Mező K., 2015, 105-106. o.).

- a “V” arra utal, hogy e tervező eszközzel vázlatot készíthetünk a kreatív és élményalapú pedagógiai tevékenységek számára.

Az IPOO-MIX-V (2018-tól: OxIPO-MIX-V) tervezősablon leírása, használati útmutatója és példatára megtalálható Mező Katalin (2015) művében. Az eszköz a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának is hasznos segédeszköz lehet a pedagógusok, gyógypedagógusok számára.

Összefoglalás

A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanítása során megszerzett ismeretanyag nem teljesen azonos a hasonló korú társak történelem tanítása során elsajátított ismeretekkel (részletesen lásd: Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam). Ez egyrészt a csökkentett tantervi követelményekkel magyarázható, másrészt azzal, hogy a tanulásban akadályozott tanulók történelmi tanítását olykor a gyógypedagógusok végzik, olykor pedig a történelemtanárok.

A történelemtanárok felkészítése nem terjed ki a tanulásban akadályozott (köztük az enyhe értelmi fogyatékos) tanulók sajátosságainak, tudásanyagának megismerésére, ezért az elvárások tekintetében nem biztos, hogy alkalmazkodni tudnak a tanulóik alapjellemzőihez.

A gyógypedagógus képzésben megjelenő történelemtanítási képzés, pedig sokkal szerényebb a történelemtanárok tudásánál, így a történelmi tudás birtoklása gyakran a gyógypedagógus részéről is bizonytalan. A tanulmányban megjelenített jellemzők elolvasása és ez által megismerése a történelemtanárokat és a gyógypedagógusokat is közelebb vihetik a tanulóik történelemtanulási problémáinak, nehézségeiknek megértéséhez. A felvillantott módszerek pedig segítséget adhatnak a nehézségek áthidalásához.

A tanulásban akadályozott tanulók eredményes tanításához színes, sok tapasztalaton nyugvó történelemtanulási helyzetek biztosítása szükséges. Esetükben nem állja meg a helyét a könyv-füzet-

munkafüzet jellegű tanítás. A történelem tanítás céljaként – a tanulásban akadályozott tanulók esetében is –, az élményeken alapuló ismeretátadás (Mező, 2015) fogalmazható meg, mely lehetővé teszi számukra az emberiség kulturális értékeinek megismerését, a történelmi és társadalmi összefüggések megértését. A történelemtanítás, az ismeretek folyamatos bővítésével járul hozzá a tanulásban akadályozott tanulók személyiségének fejlődéséhez, különös tekintettel a mérlegelő gondolkodáshoz, a kommunikáció erősödéséhez és a nemzeti érzés erősítéséhez, ehhez azonban lelkes és kitartó pedagógusokra van szükség, akik a nehézségek ellenére is hisznek a történelemtanítás sikerében.

Gyertyánfy András (2019) metaforáival (vissza)élve a jó történelemtanár „színész” és „rendező”, „mesélő”, „szellemidéző”, „orvos”, „eligazító-segítő személy”, „szakértő”, „helyettes szerző”, „tananyagleadó automata”, „történész”, „edző”. Ezek a szerepkörök – a történelemtanár metaforái – a tanulmány tartalmának megfelelően és a sajátos nevelési igényű tanulók létszám emelkedési ütemének ismeretében (Mező és Mező, 2022, Hegedűs, 2023) egy újabb szerepkörrel biztos bővíthetők, s ez legyen az „inkluzív szemléletű differenciáló pedagógus vagy gyógypedagógus” szerepköre. A sajátos nevelési igény új szemléletű tanítási módszerek alkalmazását is jelenti, hogy lehetőség nyíljon a történelem szépségeinek és értelmének megismerésére, minden tanuló számára.

Irodalom

- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról
- Apáczai Csere János (1955). *Magyar encyclopaedia*. Kriterion, Budapest.
- Brauch, Nicola (2015). *Geschichtsdidaktik*. De Gruyter – Oldenbourg, Berlin–Boston, 20-21.
- F. Dárdai Ágnes (2003). *A történelem tanításának és tanulásának módszerei és stratégiái*. Raabe Kiadó, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes (2006). *Történelmi megismerés–történelmi gondolkodás. A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára I. köt. XLI*. ELTE BTK – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes és Kaposi József (2007). *A problémaorientált történelemtanítás és a fejlesztő feladatok*. OFI, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes (2006). *Történelmi megismerés – történelmi gondolkodás. A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára XLI*. Budapest, 2006. I. és II.kötet.
- Gyertyánfy András (2018). Az elbeszéléstől a forrásokig, a forrásoktól az elbeszélésig. A történelemtanítás súlypontjának változásai. *Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat*. (LIII.) Új folyam IX. – 2018. 1-2. szám 1-27.
- Gyertyánfy András (2019). A történelemtanár metaforái. *Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat* (LIV.) Új folyam X. – 2019. 3-4. szám. 1-8.

- Hegedűs Roland (2023). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók számának területi és statisztikai elemzése. *Educatio* 32 : 2 pp. 228-246. DOI [10.1556/2063.32.2023.2.4](https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.2.4)
- Kaposi József (2015). *Válogatott tanulmányok II. Tanterv. Történelem. Módszertan*. Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest
- Kaposi József (2020). *Közéltetések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.
- Kaposi József és Száray Miklós (2009). *Történelem I.-IV. képességfejlesztő munkafüzet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kojanitz László (2014). A történelmi gondolkodás fejlesztésnek irányzatai. In Csóka-Jaksa Helga, Schmelcz-Pohánka Éva és Szeberényi Gábor (szerk.). *Pedagógia, oktatás, könyvtár*. Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 12.Pécs. 189-202.
- Mesterházi Zsuzsa (1998). *Nebezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. BGGYTF, Budapest.
- Mező Ferenc (2011). *Tanulás: diagnosztika és a fejlesztés az IPOO modell alapján*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Ferenc (2022): Fogalomalkotó gondolkodást fejlesztő gyakorlatok az OxIPO modelltől aspektusából. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2022/3. 43-55. DOI [10.35405/OXIPO.2022.3.43](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2022.3.43)
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2011). *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Ferenc, Mező Katalin és Mező Lilla Dóra (2011). *Tanulógép. Tanulásmódszertani javaslatok*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Katalin (2015). *Kreativitás és élmény-pedagógia*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Katalin és Mező Ferenc (2022): Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód*, 8. (3). 19-29. DOI: [10.18458/KB.2022.3.19](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19)
- Nagy Sándor (1987) (Szerk.). *Pedagógiai lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Oktatási Hivatal: *Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam*. Letöltés: 2023.12.10. URL: https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat/kerettantervek/k_sni_tanulok/enyhe_sni_5_8
- Rottmayer Jenő (2006)(szerk.). *Inkluzív nevelés. Ajánlások tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Szövegértés-szövegalkotás*. SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest.